

CORIOLAN PETRANU

ȘI

ARTA POPULARĂ

DIN

TRANSILVANIA

GEORGE MANEA

Activitatea lui Coriolan Petranu — personalitate marcantă a vieții științifice din Transilvania dintre cele două războaie mondiale — nu a constituit, până în prezent, obiectul unei analize, deși roadele muncii sale îl recomandau ca un deschizător de drumuri în domenii foarte diferite.

În rindurile ce urmează, ne vom opri asupra aportului său în domeniul cercetării artei populare din Transilvania.

Coriolan Petranu s-a născut în anul 1893, în comuna Șiria din județul Arad. Tatăl său, Ioan Petranu, a fost profesor la preparandia greco-ortodoxă română din Arad. După terminarea liceului din Arad, Coriolan Petranu a studiat istoria artelor și estetica, mai întâi la Universitatea din Berlin (1912—1913), apoi la Universitatea din Viena (1913—1916). În anul 1917 a obținut titlul de doctor în istoria artelor, cu lucrarea « Problema conținutului și istoria artelor », susținută la Viena cu profesorul Iosef Strzygowski. A fost numit, în anul următor, funcționar de specialitate la Muzeul de belle-arte din Budapesta. După unirea Transilvaniei cu România, a devenit în 1919 conferențiar de istoria artelor la Universitatea din Cluj. Aici a depus o muncă susținută, organizând primul seminar de istoria artelor al Universității clujene. Timp de doi ani, în perioada 22 ianuarie 1920 — 1 aprilie 1922, a fost inspector general al muzeelor din Transilvania, numit în această calitate de Consiliul Dirigent¹. În anul 1928 este profesor titular de istoria artelor la Universitatea din Cluj. A continuat să dețină această catedră, de la care a reușit să însușească dragostea pentru frumos și pentru arta noastră națională zecilor de promoții de studenți, până la sfârșitul vieții sale, în anul 1945.

¹ Arhiva familiei Coriolan Petranu, Arad, Memoriu de titluri și lucrări, Arad, 1924, p. 13—14.

Arta populară a constituit pentru Coriolan Petranu o pasiune ce se încadra în totalitatea preocupărilor sale de istoria artei românești. În scrierile sale menționa, nu o dată, necesitatea studierii artei populare românești. Astfel, în articolul «Discuții asupra sintezei artei ardelenene», Coriolan Petranu sublinia că «*într-un studiu asupra artei ardelenene este o lacună a nu trata de loc arta țărănească*»². Într-un alt studiu, intitulat «Rolul istoricului de artă român în Transilvania», referindu-se la publicațiile românești de artă, el arăta că acestea, cu tot numărul lor redus, își au importanța lor pentru iubitorii artei românești transilvănene. «*Ele — scria Coriolan Petranu — au deșteptat în sinul publicului nostru cititor interesul pentru problemele de artă, au scos în evidență bogăția artei noastre populare, au luat notă de monumentele noastre religioase și de artiștii români și au preparat terenul pentru istoria artelor ca știință*»³.

Coriolan Petranu lansa adevărate apeluri, în vederea salvării și conservării monumentelor de valoare artistică incontestabilă ale poporului nostru. «*Nu se poate deajuns accentua datoria intelectualului — scria Petranu — de a impune un respect mai mare față de aceste comori de artă ... a ajuta conservarea lor pe cât e posibil și mai ales publicarea lor însoțită de fotografii, planșe arhitectonice, inscripții*»⁴. El însuși a căutat să salveze unele valori de cultură populară. În acest sens este demnă de menționat înființarea la Arad a unui muzeu etnografic, inițiativă luată de el pe cînd era inspector al muzeelor din Transilvania. (Un gând asemănător a fost realizarea, la Arad, a unui «muzeu al vinului», care să cuprindă instalații tehnice țărănești de prelucrare a vinului din zona podgoriei arădene. Din păcate, acest interesant gând nu a prins viață)⁵.

Consultat de către conducerea Palatului Cultural din Arad asupra unui monument de artă populară reprezentativ pentru județul Arad, Coriolan Petranu a cercetat în vara anului 1925 toate bisericile de lemn existente în acest județ. Călătoria de studiu efectuată a avut rezultate însemnate. Concluziile și întreaga muncă de cercetare au fost cuprinse în monografia «Bisericile de lemn din județul Arad», primul studiu de acest gen pentru Transilvania⁶.

Lucrarea a fost apreciată de N. Iorga, care sublinia că «... e cu atît mai merituosă, cu cît asemenea înjghebări (bisericile de lemn, n. n.) ard ori se dărimă». Marele istoric arăta că «astfel de studii ar trebui făcute și pentru alte regiuni»⁷. Despre același studiu fostul său profesor, Iosef Strzygowski, menționa lapidar: «*Eu mă bucur pentru concluzia în legătură cu bisericile de lemn și sint de aceeași părere*»⁸. În aceeași ordine de preocupări, Coriolan Petranu a publicat în anul 1931 studiul «Monumente istorice ale județului Bihor. Bisericile de lemn»⁹.

A urmat apoi studierea sistematică, în mai multe etape, a bisericilor de lemn din întreaga Transilvanie. Această activitate a fost încoronată de un studiu de sinteză, «Bisericile de lemn ale românilor ardeleni»¹⁰. Lucrarea a trezit un viu interes în rînd specialiștilor străini, ca H. Focillon (Paris), Kenneth Conant (Cambridge-Mass), J. Alazard (Alger), P. Clemen (Bonn) etc. În legătură cu ea, Henri Focillon nota următoarele: «*Aceste biserici de lemn din Ardeal sînt fermecătoare și venerabile și ele ne spun mult. În bogata serie de edificii de același gen și din aceeași materie, ele prezintă multe trăsături originale, pe care, din fericire, le-ați pus în lumină*»¹¹.

Aprecieri elogiase obține și studiul «Influentele artei populare a românilor»¹². Esteticianul francez Charles Lalo, de la Sorbona, într-o scrisoare a sa către Petranu, evidenția că această ultimă lucrare reprezintă «un punct aproape nou» în privința înținerii țăranilor români asupra artelor populare și culte ale populațiilor cu care au venit în contact. Tot Charles Lalo aprecia, în aceeași scrisoare, că studiul «se sprijină pe fapte numeroase și precise ale folclorului balcanic, pe care autorul le cunoaște bine»¹³. Pe de altă parte, Paolo d'Ancona, profesor la Universitatea din Milano, își însușește punctul de vedere cu care operează Coriolan Petranu în această lucrare, considerîndu-l deosebit de interesant și util pentru cercetătorii realităților artei populare italiene¹⁴.

În lucrările sale asupra arhitecturii populare în lemn din Transilvania, Coriolan Petranu a combătut teze ale unor cercetători străini, care considerau arhitectura românească o consecință a influențelor străine. El combate, cu probe convingătoare, teza lui H. Phleps, profesor la Școala superioară politehnică din Danzig, care susținea că arhitectura din Munții Apuseni este influențată de arhitectura gepidă. Totodată nu este de acord nici cu O. Szöny și I. Balogh¹⁵.

² Coriolan Petranu, *Discuții asupra sintezei artei ardelenene*, în revista «Gînd românesc», nr. 2, Cluj, 1935, p. 6.

³ Coriolan Petranu, *Rolul istoricului de artă român în Transilvania*, București, 1924, p. 4.

⁴ Coriolan Petranu, *Monumente istorice ale județului Bihor. Bisericile de lemn*, Sibiu, 1931, p. 6.

⁵ Arad! Közlöny, Arad, 26 septembrie 1928.

⁶ Coriolan Petranu, *Bisericile de lemn din județul Arad*, Sibiu, 1927, p. 1.

⁷ Arhiva familiei Coriolan Petranu, Arad, Memoriu asupra activității științifice și culturale desfășurate între anii 1925–1928, f. n.

⁸ Ibidem.

⁹ Coriolan Petranu, *Monumente istorice ale județului Bihor. Bisericile de lemn*, Sibiu, 1931.

¹⁰ Coriolan Petranu, *Bisericile de lemn ale românilor ardeleni*, Sibiu, 1934.

¹¹ Arhiva familiei Coriolan Petranu, Arad, Scrisoarea lui H. Focillon din 2 noiembrie 1934, f. n.

¹² Coriolan Petranu, *Influentele de artă populare des roumaines*, București, 1936.

¹³ Arhiva familiei Coriolan Petranu, Arad, Scrisoarea lui Charles Lalo din 3 decembrie 1936, f. n.

¹⁴ Arhiva familiei Coriolan Petranu, Arad, Scrisoarea lui Paolo d'Ancona din 6 octombrie 1936, f. n.

¹⁵ Coriolan Petranu, *Noi cercetări și aprecieri asupra arhitecturii în lemn din Ardeal*, București, 1936 și *Nouvelles discussions sur l'architecture de bois de la Transylvanie*, București, 1939.

Într-o lucrare scrisă în limba germană, «Poziția Transilvaniei în istoria artei bizantine», Petranu încearcă o încadrare, într-un spațiu mai larg, a bisericilor de lemn din Transilvania. În legătură cu această lucrare, profesorul de la Universitatea din Würzburg, Edmund Weigand, observă că «... bisericile (românești din Transilvania, n.n.) reprezintă pe de o parte stilul romano-bizantin, pe de altă parte unul pătruns de elemente bisericești apusene, în timp ce pictura bisericească și produsele meșteșugărești artistice urmează, în general, o tradiție răsăriteană. Influența bizantină s-a transmis, în mod natural, în primul rând prin intermediul Moldovei și Munteniei»¹⁶.

O sinteză de amploare este «Arta românilor din Transilvania», care reprezintă o privire generală și completă asupra tuturor aspectelor artei, de la cea anonimă a țăranilor, până la arta cultă. Această carte, a cărei principală calitate a fost aceea de a demonstra frecvența și soliditatea raporturilor culturale, în toate timpurile, între românii de dincoace și cei de dincolo de Carpați, constituie concretizarea principiului metodologic al lui Coriolan Petranu, de tratare împreună a artei populare și culte românești, a sesizării legăturii lor, a continuării, pe alt plan, de către arta cultă, a spiritului din arta populară. Un accent deosebit este acordat de autor capitolelor referitoare la arta populară a transilvănenilor. Sunt tratate în special teme ca: mobilierul, casa, ceramica, portul, țesăturile, broderiile și releele valorile artistice înmagazinate în bisericile de lemn, reprezentante ilustre ale geniului popular românesc. Din felul cum sunt construite aceste biserici, din unitatea lor stilistică pe tot cuprinsul Transilvaniei, Coriolan Petranu desprinde originalitatea acestei arhitecturi. Chiar unele elemente arhitecturale împrumutate, țăranul român — după cum afirmă autorul — le-a transformat, conform sensibilității sale, înobilându-le¹⁷.

Volumul se caracterizează printr-o extrem de bogată documentare critică și printr-un remarcabil simț de sinteză. El este consemnarea succintă și fidelă a rezultatelor la care s-a ajuns în acest moment în cercetarea științifică a artei transilvănene. George Oprescu remarca, în anul 1938, că «... profesorul Coriolan Petranu este unul din cercetătorii noștri cei mai bine informați, pentru tot ce privește istoria artei românești. Pentru anume subiecte, cum ar fi, de pildă, arhitectura lemnului la noi, contribuția sa a modificat cu totul rezultatele de până acum și a proiectat o lumină neașteptată asupra acestei forme de artă, în deosebi importantă pentru regiunile noastre nordice»¹⁸.

Cuvinte calde la adresa lucrării sunt rostite și de specialiști străini. Bunăoară, profesorul de istoria artei de la Universitatea din Alger, Jean Alazard, în legătură cu acest volum declară: «Eu cred că ați stabilit cu adevărat, într-un mod definitiv și absolut, personalitatea operelor de artă românească din Transilvania... Ați demonstrat că românii din Transilvania au jucat rolul de intermediari între artiștii Bizanțului și artiștii apusului; aceasta dovedește bine originalitatea lor, puternică, de un farmec foarte personal»¹⁹. În încheiere, Jean Alazard sublinia: «Ați făcut un mare serviciu studiului problemelor artistice din această țară, unde se confruntă tradiții diverse, demonstrându-ne că tradiția românească a afirmat pretutindeni vitalitatea și originalitatea sa»²⁰.

Prezența lui Coriolan Petranu în viața științifică poate fi reliefată și prin participarea la congrese internaționale. Acestea au constituit prilejuri, pe care el le-a folosit pentru a face cunoscută în lumea științifică internațională, originalitatea patrimoniului artistic popular al Transilvaniei. Astfel la cel de-al XIII-lea congres internațional de istoria artei din Stockholm (1933) a susținut comunicarea «Noi cercetări și aprecieri asupra arhitecturii în lemn din Transilvania». La al VII-lea Congres internațional al științelor istorice din Varșovia (1933) a expus comunicarea «Contribuția celor trei națiuni din Transilvania la formarea caracterului său artistic»; în cadrul celui de al IV-lea Congres de studii bizantine din Sofia (1934), a prezentat comunicarea «Poziția Transilvaniei în istoria artei bizantine», iar la al XIV-lea Congres internațional de istoria artei din Berna (1936) a ținut comunicarea «Noțiune și cercetare a artei naționale»²¹.

Activitatea științifică a lui Coriolan Petranu a fost încoronată de acordarea titlului de membru corespondent al Academiei din München și de membru în Comitetul Permanent al Congresului de istoria artei.

Din punct de vedere metodologic, Coriolan Petranu a căutat să-și susțină tezele cu ajutorul unui larg aparat științific, aducând în sprijinul său argumente de ordin lingvistic și istoric²².

Variatatea surselor de informare ale lui Coriolan Petranu este o dovadă în plus a seriozității preocupărilor sale legate de arta populară transilvăneană. Prin studiile sale de artă populară, el a fost un adevărat deschizător de drumuri în acest domeniu, fapt ce se adaugă la multiplele sale merite în fața posterității.

¹⁶ Byzantinologische Zeitschrift, XXXVI, Leipzig-Berlin, 1936, p. 514.

¹⁷ Coriolan Petranu, *Arta românilor din Transilvania*, București, 1938.

¹⁸ George Oprescu, *Coriolan Petranu: L'Art roumain de Transylvanie*, recenzie din revista «Viața Românească», an XXX, nr. 7, Iași, iulie 1938.

¹⁹ Arhiva familiei Coriolan Petranu, Arad, Scrisoarea lui Jean Alazard, din 20 noiembrie 1938, f. n.

²⁰ Ibidem.

²¹ În același sens poate fi amintită și colaborarea sa la reviste străine ca: Parnasus (New-York), Zeitschrift für Kunstgeschichte (Berlin), Prager Presse (Praga), Südostdeutsche Forschungen (München), Kyrios (Königsberg), Die neue Pallas (Geneva) etc.

²² Arhiva familiei Coriolan Petranu, Arad, Scrisoarea lui Sextil Pușcariu, nedată, f. n.